

AJER
AKADEMIC JOURNAL OF
EDUCATIONAL RESEARCH

ISSUE 2

**AKADEMIC JOURNAL
OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL**

MARCH 2024

WWW.AJERUZ.COM

TA'LIM KLASTERI ASOSIDA INKLYUZIV TA'LIMGA BOLALARNI TAYYORLASHNING KOGNITIV METODLARI

*Bozorova Umida Abdikaxorovna, Bozorova Gulchexra Rasulbayevna, Shermatova
Zulfizarxon Muxammadjon qizi, Shoraximova Fotima Mirsoatovna*
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika: Logopediya yo'nalishi 4-
bosqich talabalari

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim klasteri asosida inklyuziv ta'limga bolalarni tayyorlashning kognitiv metodlari va uning ahamiyati ochib berilgan. Xususan, maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlariga oid tajribalar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *ta'lim klasteri, inklyuziv ta'lim, maktabgacha ta'lim, metakognitiv bilimlar*

Annotation: *This article reveals cognitive methods of preparing children for inclusive education based on an educational cluster and its significance. In particular, the experience of priority areas for the development of the preschool education system is outlined.*

Key words: *educational cluster, inclusive education, Preschool education, metacognitive knowledge*

Mamlakatimizda so'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini monitoring qilish, pedagog kadrlarning malakasini oshirish, tarbiyalanuvchilarda shaxsiy fazilatlarni tarkib toptirish, maktabgacha ta'lim sohasida bolalar qamrovini oshirish bo'yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonunida maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim va tarbiya berishning muqobil shakllarini yaratish, maktabgacha bo'lgan yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlantirish maqsadida zamonaviy innovatsion va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarni joriy etish kabi muhim vazifalar belgilangan. Shuningdek, maktabgacha ta'lim sub'ektlari ehtiyojlarining qondirish, har jihatdan maktabgacha yoshdagi bolalarning qobiliyatlari, iste'dodlari, ichki imkoniyatlari, o'ziga xos individual-psixologik xususiyatlarini rivojlantirish vazifalari muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, maktabgacha ta'limda metakognitiv metodlarni qo'llash asosida bolalarni maktabga tayyorlash, tarbiyalanuvchilarning intellektual, estetik, jismoniy, ma'naviy rivojlanishini ta'minlashning nazariy-metodologik asoslarini takomillashtirish hamda ta'lim sifati va samaradorligining uyg'unligini ilmiy jihatdan asoslovchi takliflarni ishlab chiqish bugungi kunda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Ta'lim klasteri asosida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida didaktik jarayonlarni takomillashtirish o'sib kelayotgan yosh avlodni ma'naviy-axloqiy va intellektual rivojlantirishni sifat jihatidan yangi darajaga ko'tarishning eng muhim sharti hisoblanadi, shuningdek o'quv-tarbiya jarayonida ta'limning innovatsion shakllari va usullarini qo'llashga ko'maklashadi.

Ta'lim klasteri asosida maktabgacha ta'lim tizimiga xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish zarurati mavjud.

Maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari quyidagilardir:

maktabgacha ta'lim sohasidagi me'yoriy-huquqiy bazani yanada takomillashtirish;

maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlar yaratish;

bolalarni sifatli maktabgacha ta'lim bilan qamrab olish ko'lamini oshirish, undan teng foydalanishi imkoniyatlarini ta'minlash, mazkur sohada davlat-xususiy sherikchilikni rivojlantirish;

maktabgacha ta'lim tizimiga innovatsiyalarni, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish;

maktabgacha ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini moliyalashtirishning shaffofligi va samaradorligini ta'minlash;

maktabgacha ta'lim tizimiga xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash, malakasini oshirish, tanlab olish va rivojlantirishga mutlaqo yangi yondashuvlarni joriy etish;

maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolalarni sog'lom va balanslashtirilgan oziq-ovqat, sifatli tibbiy parvarish bilan ta'minlash.

Ta'lim klasteri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar natijalari davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda ularning muqobil turlarini tashkil etishda, maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini tashkil etish va boshqarishda jahon tajribasini amaliyotda qo'llay olish ko'nikmalariga ega bo'lgan rahbarlarga ehtiyoj mavjudligini ko'rsatdi.

Ta'lim klasteri tuzilmaviy hamkorligida O'zbekiston Respublikasida yangi ko'rinishdagi maktabgacha ta'lim tizimini yaratish, Davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda ularning muqobil turlarini tashkil etishning pedagogik-psixologik xususiyatlaridan oqilona foydalana olish, maktabgacha ta'lim tizimiga taalluqli innovatsion texnologiyalarni hayotga tatbiq etish malakalariga ega kadrlar tayyorlashga erta va samarali erishiladi.

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti Chirchiq shahar 30-sonli ko'p tarmoqli maktabgacha ta'lim tashkilotini tayanch obekt sifatida tanlagan holda klasterli hamkorlikni yo'lga qo'ygan. Ushbu hamkorlik loyihasi doirasida maktabgacha ta'lim sifatiga quyidagicha yondashilmoqda:

1) sifatli o'quv jarayonini tashkil qilishda pedagog kompetensiyasini rivojlantirish;

2) ta'lim sifatini ta'minlashda zamonaviy yondashuvlarining asosiy negizi - turli xil boshqaruv, innovatsiya va axborot texnologiyalarini ta'limga joriy etishda pedagogning layoqatini oshirish;

3) ta'lim-tarbiya sifatining mahsulasi – natijani qo'lga kiritish va boshqalar.

4) MTTlarda pedagogik faoliyatning maqsadi jamiyat tomonidan belgilanganligi bois uning natijasi jamiyat manfaatlari bilan bog'liq holda qaralishi lozim. Shu sababli har bir MTT pedagogi faoliyati bola shaxsini har tomonlama kamol toptirishga yo'naltirilgan bo'lishi zarur.

5) Pedagogik faoliyat avlodning ijtimoiy o'zviyligini (ketma-ketligini) ta'minlashi, bir avlod tajribasini ikkinchi avlodga o'tkazishga qaratilishi, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashi lozim.

Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri" asarida keltirilgan bosh g'oya, ya'ni: "... faqat ilm va bilimlar jamiyatni rivojlantirishi, davlatni taraqqiy ettira olishi mumkinligi"¹, to'g'risidagi g'oyasiga monand ravishda sifatli ta'lim boshqaruvini amalda joriy etish talab etiladi. Demak, bugungi kunda jahon andozalariga tenglashtirilgan ta'lim sifat tizimi asosida mutaxassislar tayyorlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tajriba-sinov ishlari asosida maktabgacha ta'lim tashkilotining zamonaviy vazifasi sifatida quyidagilar ajratib olindi: o'z xaq-huquqlarini taniydigan, o'z kuchi va imkoniyatlarini anglagan, atrofda sodir bo'layotgan voqea va hodisalarga mustaqil munosabat bilan yondashgan, ayni zamonda shaxsiy manfaatlarini mamlakat va xalq manfaatlarini bilan uyg'un xolda quradigan erkin, har jihatdan barkamol insonlarni tarbiyalash lozim. Shu jihatdan olganda, barkamol insonni tarbiyalash avvalo, pedagoglardan ulkan mahorat va mas'uliyatni talab qiladi. Ustozlik mahorati va pedagoglik san'atining tayyor andozasi yoki qolipi mavjud emas. Ushbu san'atni egallash uchun insondan katta kuch, ijodkorlik va ko'p yillik tajriba talab etiladi. Shu sababli maktabgacha ta'lim jarayonida bolalarni maktabga tayyorlashda didaktik jarayonga metakognitiv metodlarni qo'llash va pedagogik tizimni oqilona tashkil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha tayyorlov yoshidagi bolalarning intellektual sohasini tadqiq qilgan M.A. Xolodnaya mental qobiliyatlarning shakllanishida uch bosqichni ajratib ko'rsatadi: ^[1]:

- Kognitiv bilim (tajriba) — mental tarkib, ya'ni qabul qilinayotgan axborotlarni tizimlashtiruvchi, ularni interpretatsiyalovchi va idrok qiluvchi bosqich;
- Metakognitiv bilim —intellektual faoliyatni boshqarishda bevosita va bilvosita qabul qilingan axborotlarni qabul qilish, boshqarish (regulyatsiya qilish). Metakognitiv bilim bevosita qabul qilingan axborotlar ustidan intellektual nazorat olib borishni ta'minlaydi va u metakognitiv bilimlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.
- Intensional bilim (tajriba) — intellektual moyilliklarni yo'naltiruvchi mental tarkib.

Yuqorida bildirilgan fikrlardan kelib chiqib, shuni ta'kidlash mumkinki, maktabgacha ta'lim pedagogikasi maktabgacha ta'lim va boshlang'ich ta'lim uzviyligini davom ettiruvchi metakognitiv ta'limni zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil qilishni inobatga olishi zarur. Maktabgacha ta'limda variativlik asosida o'sib kelayotgan yosh avlodni hayotning ijtimoiy-iqtisodiy sohalariga ko'nikuvchanligini shakllantirish orqali fikr-mulohazali shaxslarni yetishtirish holatini vujudga keltiradi. Maktabgacha ta'limda metakognitiv bilimlarni shakllantirishga yo'naltirilgan moslashuvchan ta'lim berish bolaning kattalar bilan muloqoti davomida insonparvarlikka asoslangan sub'ektlik darajasining belgilanishi bilan o'lchanadi. Bu esa, maktabga bolalarni samarali tayyorlash imkoniyatini kengaytiradi.

---

¹ Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. —Toshkent: Uqituvchi, 1998. -43-bet.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Pulatova, D. A. (2022). The use of ict in classes on the development of audio perception and formation of pronunciation in children with hearing impairments. *Ijodkor o'qituvchi*, 2(19), 441-445.
2. Pulatova, D. A. Eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarning o'quv faoliyatiga motivatsiyasini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari imkoniyatlaridan foydalanish. *Экономика*, 514-517.
3. Usmanovna, Q. F., Azamkulovna, P. D., & Maxkamovna, M. D. (2022). Inklyuziv ta'limda kadrlar masalasi. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 2(14), 834-842.
4. Azamkulovna, P. D. (2022). Bo'lajak o'qituvchi-defektologlarga ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borishni o'rgatish kasbiy faoliyatga tayyorgarlik ko'rish omili sifatida. *Scientific Impulse*, 1(5), 413-418.
5. Pulatova, D., & Boboxonova, M. (2023). Aktdan foydalanish jarayonida o'qituvchi imkoniyatlarini maktab o'quvchilari, talabalar va o'qituvchilarni axborot bilan ta'minlash. *Академические исследования в современной науке*, 2(12), 78-86.
6. Pulatova, D., To'raqulova, D., Mammadiyeva, D., & Abduvaxobova, N. (2023). Inklyuziv ta'limning terminologik asoslari. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(5), 60-62. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/yota/article/view/13970>
7. Pulatova, D., To'raqulova, D., Najmiddinova, N., & Ikromova, F. (2023). Inklyuziv ta'limda aktdan foydalanish. *Бюллетень студентов нового Узбекистана*, 1(5), 84-86. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/yota/article/view/14040>
8. Pulatova, D., To'raqulova, D., Saydalova, B., & Zuhridinova, D. (2023). Inklyuziv ta'limda imkoniyati cheklangan bolalarni saralash. *Наука и инновация*, 1(6), 80-82. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/si/article/view/14418>
9. Azamkulovna, P. D. (2023). Tendencies of organizing integrated education in higher education. *Science and Innovation*, 2(5), 237-243.

AKADEMIC JOURNAL OF EDUCATIONAL RESEARCH (AJER)
international scientific journal
2-son

Nashr qilingan sana: 25.03.2024.
Shrift: "Times New Roman".

“ACADEMIC JOURNAL” MCHJ

Manzil: 700096, Toshkent shahri, Chilozor tumani, Bog‘iston ko‘chasi, 116/6.
www.ajeruz.com, info@ajeruz.com, +998950457172